

Asia: VN/16552/2022

Arviomuistio lautamiesten valintatavasta

Lausunnonantajan lausunto

1. Pitäisikö lautamiesten valintatapaa muuttaa nykyisestä? Miksi?

Helsingin käräjäoikeus yhtyy arviomuistiossa ja valtioneuvoston marraskuussa 2022 antamassa oikeudenhoidon selonteossa esitettyyn kantaan siitä, että lautamiesjärjestelmän tarkoituksenmukaisuus tulisi tarkastella kokonaisuutena. Lautamiesten valinta lautamiesjärjestelmän säilyessä tulee joka tapauksessa järjestää siten, että luottamus tuomioistuimen riippumattomuuteen ja puolueettomuuteen säilyy. Lautamiesten poliittinen valinta kunnallisvaalien jälkeen ei sovi riippumattoman tuomarin valintatavaksi.

2. Jos lautamiesten valintatapaa muutetaan, kenen pitäisi nimetä lautamiesehdokkaat? Miksi?

Arviomuistiossa on pohdittu erilaisia vaihtoehtoja muuttaa lautamiesten valintatapaa. Kaikki ehdotetut valintatavat edellyttävät lisäkustannuksia ja -työtä joko tuomioistuihin tai Tuomioistuinvirastoon taikka siten, että perustettaisiin uusi toimielin huolehtimaan lautamiesten valinnasta. Helsingin käräjäoikeus ei pidä kannatettavana sitä, että lautamiesten valintaa muutetaan siten, että siitä aiheutuu merkittäviä lisäkustannuksia, ainakaan ennen kuin lautamiesjärjestelmän tarkoituksenmukaisuutta tarkastellaan kokonaisuutena.

Arviomuistiossa on kiinnitetty huomiota muiden Pohjoismaiden ja eräiden muiden valtioiden lautamiesten valintatapaan. Erityisesti käräjäoikeus on kiinnittänyt huomioita Ruotsin valintatapaan, jossa lautamiesten toimikausi ei ole sama kuin vaalikausi, vaan valinta tapahtuu vasta vuoden kuluttua vaalien jälkeen ja lautamiesten toimikausi jatkuu yli vaalikauden. Mikäli lautamiesjärjestelmä halutaan säilyttää, Helsingin käräjäoikeuden näkemyksen mukaan tällainen toimintamalli voisi olla selvittämisen arvoinen. Käräjäoikeus esittää harkittavaksi myös vaihtoehtoa, jossa kunnallinen viranomainen huolehtii lautamiesten ehdokasasettelusta, Tuomioistuinvirasto tai tuomarinvalintalautakunta huolehtii lautamiesten taustaselvityksestä ja nimitysesityksen tekemisestä, kun taas lautamiesten nimittämispäätöksen tekee hovioikeuspiirin hovioikeus tai korkein oikeus.

Arviomuistiossa lautamiesten nimittämismenettelyssä on erotettu lautamiesten ehdokasasettelu ja lautamiesten nimittäminen.

Mikäli lautamiesehdokkaiden nimeäminen säilyisi Ruotsin mallin mukaisesti käräjäoikeuden tuomiopiirin kunnan viranomaisten tehtävänä, tulisi varmemmin turvattua se, että ehdokkaita olisi paikallisesti riittävästi ja että ehdokkaat olisivat myös aidosti kiinnostuneita tehtävästä.

Arviomuistion sivulla 33 todetulla tavalla, jos lautamiestehtävään ei päädytä riittävän järjestelmällisesti, vaarana voi olla, että tehtävään hakeutuu kiinnostuneita, jotka lähemmässä tarkastelussa osoittautuvat sopimattomiksi tarjolla olevaan tehtävään ja joiden erilaisista vaikuttimista tai taustavaikuttajista jää epäilyjä. Mikäli ehdokasasettelu olisi täysin avoin hakuilmoituksen perusteella tehtävä, tällainen voisi olla vaarana ainakin pääkaupunkiseudulla.

Lautamiesehdokkaiden asettamista ei tule antaa käräjäoikeuden tai hovioikeuden tehtäväksi, koska se lisäisi heidän hallinnollista työmääräänsä. Myöskään Tuomioistuinvirastolla ei liene riittävästi resursseja ja mahdollisuuksia vaikuttaa alueelliseen rekrytointiin. Uuden toimielimen perustaminen pelkästään tätä tehtävää varten on myös käräjäoikeuden käsityksen mukaan poissuljettu vaihtoehto.

3. Pitäisikö lautamiesten mahdollinen rikostausta selvittää ennen kuin heidät voitaisiin nimittää tehtäväänsä? Jos, niin kenen pitäisi tällainen selvitys tehdä?

Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan lautamiesten mahdollinen rikostausta tulisi selvittää ennen nimittämistä sekä myös lautamieskauden kestäessä. Rikostaustaa koskeva selvitys tulisi tehdä jo ennen luottamustehtävään nimittämistä. Lautamiesten kelpoisuusvaatimuksia tulisi käräjäoikeuden näkemyksen mukaan osin selkeyttää erityisesti ottaen huomioon laissa käräjäoikeuden lautamiehistä 2 § 1 momentin edellytys siitä, että lautamiestä on pidettävä sopivana toimimaan lautamiehenä. Myös toimintatavat lautamiehen eroamiseen/kelpoisuuden menettämiseen ja esimerkiksi muuttoon toiselle paikkakunnalle liittyen tulisi selvittää ja menettelyjä selkeyttää.

Lautamiesten taustan selvittämisen ei tulisi olla ainakaan käräjäoikeuden tehtävä.
Lautamiesehdokkaita asettavan ja lautamiehen nimittävän tahon tulisi tehdä tarvittavat selvitykset.

4. Jos lautamiesehdokkaita olisi enemmän kuin lautamiespaikkoja, kenen pitäisi valita lautamiehet asetettujen ehdokkaiden joukosta? Miten valinnan pitäisi tapahtua?

Riippumatta siitä, kenelle taholle lautamiesten valinta ja nimittäminen kuuluu, lautamiesehdokkaita tulisi olla enemmän kuin lautamiespaikkoja. Valintaa koskevan menettelyn tulee täyttää riippumattomuuden edellytykset.

Lautamiesten kelpoisuus- ja muiden vaatimusten selvittäminen voisi kuulua luonnollisesti Tuomioistuinvirastolle taikka tuomarivalintalautakunnalle. Uuden toimielimen perustamista vain tätä tarkoitusta varten käräjäoikeus ei pidä kannatettavana ajatuksena. Myöskään käräjäoikeuksille tai hovioikeuspiirin hovioikeudelle tällaista ylimääräistä hallinnollista työtä ei tulisi säilyttää. Sen sijaan varsinaisen nimityspäätöksen tekeminen voisi tehdä esimerkiksi hovioikeuspiirin hovioikeus tai korkein oikeus, ellei järjestelmää muuteta täysin niin sanotun Ruotsin mallin mukaiseksi.

Se että lautamiehet nimittäisi korkein oikeus, korostaisi sitä, että lautamiehet ovat ratkaisutoiminnassaan itsenäisiä tuomareita. Korkein oikeushan nimittää jo tällä hetkellä määräaikaiset tuomarit.

5. Jos lautamiesten valintapaa muutetaan, kenen pitäisi nimittää lautamiehet? Miksi?

Nimittämistä koskevan menettelyn tulee täyttää riippumattomuuden edellytykset. Käräjäoikeus katsoo, että nimitystoimivallan ei tulisi maallikotuomareiden osalta olla käräjäoikeudessa. Lautamiehiä nimitettäessä tulisi kuitenkin kiinnittää tarkoin huomioita tehtävän edellyttämiin vaatimuksiin käytettävyyden sekä tehtävän vaativuuden osalta. Tehtävä edellyttää sitoutumista käräjäoikeuden istuntoihin mahdollisesti usean päivän ajaksi.

Arviomuistion kohdassa 7.4 todetaan, että mikäli käräjäoikeudet nimittäisivät lautamiehet, lautamiesten vaihtumisesta kesken toimikautta aiheutuva työ jäisi varsin vähäiseksi. Helsingin käräjäoikeus haluaa kiinnittää huomiota siihen, että Helsingin käräjäoikeuden tuomiopiirissä lautamiesten vaihtuvuus on vähäistä suurempaa ja aiheuttaa hallinnollista työtä säännönmukaisesti.

Katso myös kohta 2 ja 3.

6. Muita kommentteja arviomuistiosta?

Tuomioistuinten tehtävänä on antaa laadukasta oikeusturvaa joutuisasti. Tuomioistuimissa käsiteltävät asiat ovat nykyään yhä monimutkaisempia ja vaativampia oikeudellisesti, mutta erityisesti näytön arvioinnin osalta. Esimerkkinä tästä on seksuaalirikosasiat, joiden kohdalla näytön arviointi ja tuomioiden perustelevuus on poikkeuksellisen vaativaa. Tämän vuoksi lautamiesten koulutukseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Lautamiehille tulisi taata riittävä koulutus ja perehdys esimerkiksi näytön arvioimiseen liittyviin ongelmiin. Asian käsittely on usein käräjäoikeudessa joutuisampaa kolmen tuomarin kokoonpanolla kuin lautamieskokoonpanossa, mikäli puheenjohtajalta kuluu yksittäistapauksessa aikaa lautamiesten perehdyttämiseen. Lautamiehille tulisikin asettaa jonkinlainen koulutustautumisvelvollisuus.

Mikäli lautamiesten valintatapaa päädytään muuttamaan, muutoksen yhteydessä olisi syytä selvittää myös lautamiesten lukumäärä yksittäisessä käräjäoikeudessa. Tällä hetkellä jokaisesta käräjäoikeuden tuomiopiiriin kuluva kunnasta tulee valita vähintään yksi lautamies. Tämä vaatimus saattaa nostaa lautamiesten lukumäärä joissain käräjäoikeuksissa niin suureksi, että yksittäiselle lautamiehelle tulee vuodessa vain muutamia istuntopäiviä. Tämä ei ole tarkoituksenmukaista menettelyä.

Käräjäoikeus toteaa, että lautamiesjärjestelmään nykymuodossaan liittyy huomattava määrä hallinnollisia toimia käräjäoikeudessa. Hallinnollista työtä aiheutuu nimitysvaiheen lisäksi erityisesti päivittäisessä käräjäoikeuden lautamieshallinnossa istuntoihin, niiden kutsuihin, peruutuksiin sekä istuntokorvauksiin liittyen. Järjestelmä edellyttää ainakin isoissa tuomioistuimissa myös sitä, että lautamiespäivystys on järjestetty jokaiselle arkipäivälle kello 8 alkaen, jotta mahdollisiin peruutuksiin ja poissaoloihin pystytään reagoimaan nopeasti ja istunnot saadaan toteutettua poissaoloista huolimatta. Järjestelmää kehitettäessä huomiota tulisi kiinnittää siihen, että lautamiestehtävän edellyttämät vaatimukset ovat jo ennakolta ehdokkaiden/nimitettävien tiedossa. Tiedossa tulisi myös olla tehtävän edellyttämä aika sekä sykli, jolla istunnot tulevat lautamiehelle tietoon. Edelleen menettelytapoja lautamiehen eroon ja nimittämiseen tulisi selkeyttää. Samaten lautamiesten valtakunnallista kolutusta prosessioikeuden perusteista ja tuomioistuimen toiminnasta tulisi lisätä huomattavasti.

Pakkala Sirpa
Helsingin käräjäoikeus

Inkinen Jaana
Helsingin käräjäoikeus - Laamanni Sirpa Pakkala